

opusdei.org

Papa Francesc: Fake news i periodisme de pau

El Missatge del Sant Pare Francesc per a la 52 Jornada Mundial de les Comunicacions Socials, que se celebra aquest 13 de maig, parla de la Veritat. El Papa convida a "redescobrir el valor de la professió periodística i la responsabilitat personal de cadascú en la comunicació de la veritat".

11/05/2018

«La veritat us farà lliures» (Jn 8, 32)

Fake news i periodisme de pau

Benvolguts germans i benvolgudes germanes,

En el projecte de Déu, la comunicació humana és una modalitat essencial per viure la comunió. L'ésser humà, imatge i semblança del Creador, és capaç d'expressar i de compartir la veritat, el bé, la bellesa. És capaç d'explicar la seva pròpia experiència i descriure el món, i de construir així la memòria i la comprensió dels esdeveniments.

Però l'home, si segueix el seu propi egoisme orgullós, també pot fer un mal ús de la facultat de comunicar, com mostren des del principi els episodis bíblics de Caïn i Abel i de la torre de Babel (cf. *Gn* 4, 1-16; 11, 1-9). L'alteració de la veritat és el símptoma típic d'aquesta distorsió, tant en el pla individual com en el

col·lectiu. En canvi, en la fidelitat a la lògica de Déu, la comunicació es converteix en el lloc per expressar la responsabilitat en la cerca de la veritat i en la construcció del bé.

Avui, en un context de comunicació cada vegada més veloç i immersos dins d'un sistema digital, assistim al fenomen de les notícies falses, les anomenades *fake news*. Aquest fenomen ens crida a la reflexió; per això he dedicat aquest missatge al tema de la veritat, com ja van fer en diverses ocasions els meus predecessors a partir de Pau VI (cf. *Missatge de 1972: «Los instrumentos de comunicación social al servicio de la verdad»*). Voldria oferir d'aquesta manera una aportació a l'esforç comú per prevenir la difusió de les notícies falses, i per redescobrir el valor de la professió periodística i la responsabilitat personal de cadascú en la comunicació de la veritat.

1. Què hi ha de fals en les «notícies falses»?

Fake news és un terme discutit i també objecte de debat. Generalment al·ludeix a la desinformació difosa en línia o als mitjans de comunicació tradicionals. Aquesta expressió fa referència, per tant, a informacions infundades, basades en dades inexistentes o distorsionades, que tenen com a finalitat enganyar o, fins i tot, manipular el lector per assolir determinats objectius, influir en les decisions polítiques o obtenir guanys econòmics.

L'eficàcia de les *fake news* es deu, en primer lloc, a la seva *naturallesa mimètica*, és a dir, a la seva capacitat d'aparèixer com a plausibles. En segon lloc, aquestes notícies, falses però versemblants, són capcioses, en el sentit que són hàbils per capturar l'atenció dels destinataris posant l'accent en estereotips i prejudicis

estesos dins d'un teixit social, i es basen en emocions fàcils de suscitar, com l'ansia, el menyspreu, la ràbia i la frustració. En la seva difusió hi pot participar l'ús manipulador de les xarxes socials i de les lògiques que en garanteixen el funcionament.

D'aquesta manera, els continguts, tot i que no tenen fonament, obtenen tal visibilitat que fins i tot els desmentiments oficials difícilment aconseguen contenir els danys que produeixen.

La dificultat per desemascarar i erradicar les *fake news* es deu, així mateix, al fet que les persones sovint interactuen dins d'ambients digitals homogenis i impermeables a perspectives i opinions divergents. El resultat d'aquesta *lògica de la desinformació* és que, en lloc de dur a terme una sana comparació amb altres fonts d'informació, la qual cosa podria posar en discussió positivament els prejudicis i obriria

un diàleg constructiu, es corre el risc de convertir-se en actors involuntaris de la difusió d'opinions sectàries i infundades. El drama de la desinformació és desacreditar l'altre, presentar-lo com a enemic, fins a arribar a la demonització que afavoreix els conflictes. Les notícies falses revelen així la presència d'actituds intolerants i hipersensibles alhora, amb l'únic resultat d'estendre el perill de l'arrogància i l'odi. Això porta, en última anàlisi, la falsedat.

2.Com les podem reconèixer?

Cap de nosaltres no es pot eximir de la responsabilitat de fer front a aquestes falsedats. No és una tasca fàcil, perquè la desinformació es basa freqüentment en discursos heterogenis, intencionadament evasius i subtilment enganyosos, i se serveix de vegades de mecanismes refinats. Per això són lloables les iniciatives educatives que permeten

aprendre a llegir i valorar el context comunicatiu, i ensenyen a no ser divulgadors inconscients de la desinformació, sinó actius en el seu desvetllament. Així mateix, són encomiables les iniciatives institucionals i jurídiques encaminades a concretar normes que s'oposin a aquest fenomen, així com les que han posat en marxa les companyies tecnològiques i de mitjans de comunicació, dirigides a definir nous criteris per verificar les identitats personals que s'amaguen darrere de milions de perfils digitals.

Però la prevenció i la identificació dels mecanismes de la desinformació requereixen també un discerniment atent i profund. En efecte, s'ha de desemmascarar la que es podria definir com la «lògica de la serp», capaç de camuflar-se a tot arreu i mossegar. Es tracta de l'estratègia que fa servir la «serp astuta» de què parla el *Llibre del Gènesi*, que, en les

alors de la humanitat, va ser l'artífex de la primera *fake new* (cf. *Gn* 3, 1-15), que va portar a les tràgiques conseqüències del pecat i que es van concretar després en el primer fratricidi (cf. *Gn* 4) i en altres innombrables formes de mal contra Déu, el proïsme, la societat i la creació.

L'estratègia d'aquest hàbil «pare de la mentida» (*Jn* 8, 44) és la *mimesi*, una seducció insidiosa i perillosa que s'obre camí al cor de l'home amb argumentacions falses i atractives. En la narració del pecat original, el temptador, efectivament, s'apropa a la dona fingint que n'és l'amic i interessant-se pel seu bé, i comença el discurs amb una afirmació veritable, però només en part: «Així, Déu us ha dit que no mengueu dels fruits de cap arbre del jardí?» (*Gn* 3, 1). En realitat, el que Déu havia dit a Adam no era que no mengessin de *cap arbre*, sinó tan sols *d'un arbre*:

«Però no mengis del fruit de l'arbre del coneixement del bé i del mal» (*Gn* 2, 17). La dona, responent, ho explica a la serp, però es deixa atreure per la seva provocació: «Podem menjar dels fruits de tots els arbres del jardí; però, dels fruits de l'arbre que hi ha al mig del jardí, Déu ha dit que no en mengem ni els toquem, perquè moriríem» (*Gn* 3, 2). Aquesta resposta té un sabor legalista i pessimista: després de donar credibilitat al falsari i deixar-se seduir per la seva versió dels fets, la dona es deixa enganyar. Per això, de seguida fa atenció quan li assegura: «No, no moriríeu pas» (v. 4). Després, la desconstrucció del temptador assumeix una aparença creïble: «Déu sap que, si un dia en menjàveu, se us obririen els ulls i seríeu igual com déus: coneixeríeu el bé i el mal» (v. 5). Finalment, s'arriba a desacreditar la recomanació paternal de Déu, que estava dirigida al bé, per seguir la seductora incitació de l'enemic:

«Llavors la dona, veient que el fruit de l'arbre era bo per menjar i feia goig de veure, i que era temptador» (v. 6). Aquest episodi bíblic revela, per tant, un fet essencial per al nostre raonament: cap desinformació no és innòcua; al contrari, fiar-se del que és fals produeix conseqüències nefastes. Fins i tot una distorsió de la veritat aparentment lleu pot tenir efectes perillosos.

Del que es tracta, de fet, és de la nostra cobdícia. Les *fake news* es converteixen sovint en virals, és a dir, es difonen de manera veloç i difícilment manejable, no per la lògica de compartir que caracteritza les xarxes socials, sinó més aviat per la cobdícia insaciable que s'encén fàcilment en l'ésser humà.

Les mateixes motivacions econòmiques i oportunistes de la desinformació tenen l'arrel en la set

de poder, de tenir i de gaudir que en darrer terme ens fa víctimes d'un engany molt més tràgic que el de les seves manifestacions individuals: el del mal que es mou de falsedat en falsedat per robar-nos la llibertat del cor. Vet aquí per què educar en la veritat significa educar per saber discernir, valorar i ponderar els desitjos i les inclinacions que es mouen dins de nosaltres, per no trobar-nos privats del bé «i caure» en cada temptació.

3. «La veritat us farà lliures» (Jn 8, 32).

La contínua contaminació a través d'un llenguatge enganyós acaba ofuscant la interioritat de la persona. Dostoievski va escriure quelcom interessant en aquest sentit: «Qui es menteix a si mateix i escolta les seves pròpies mentides, arriba al punt de no poder distingir la veritat, ni dins seu ni en el seu entorn, i d'aquesta

manera comença a perdre el respecte a si mateix i als altres. Després, com que ja no estima ningú, deixa també d'estimar, i per distreure el tedi que produeix la falta d'afecte i ocupar-se d'alguna cosa, s'entrega a les passions i als plaers més baixos; i per culpa dels seus vicis, es fa com una bèstia. I tot això deriva del mentir continu als altres i a si mateix» (*Els germans Karamàzov*, II, 2).

Llavors, com ens podem defensar? L'antídot més eficaç contra el virus de la falsedat és deixar-se purificar per la veritat. En la visió cristiana, la veritat no és només una realitat conceptual que fa referència al judici sobre les coses, i les defineix com a veritables o falses. La veritat no és només treure a la llum coses fosques, «revelar la realitat», com fa pensar l'antic terme grec que la designa, *aletheia* (d'*a-lethès*, «no amagat»). La veritat té a veure amb la vida sencera. A la Bíblia té el significat de

suport, solidesa, confiança, com fa entendre l'arrel '*aman*, de la qual procedeix també l'*Amén* litúrgic. La veritat és allò sobre el que un es pot basar per no caure. En aquest sentit relacional, l'únic veritablement fiable i digne de confiança, amb qui es pot comptar sempre, és a dir, «veritable», és el Déu viu. Vet aquí l'afirmació de Jesús: «*Jo soc la veritat*» (*Jn 14, 6*). L'home, per tant, descobreix i redescobreix la veritat quan l'experimenta en si mateix com a fidelitat i fiabilitat de qui l'estima. Només això allibera l'home: «*La veritat us farà lliures*» (*Jn 8, 32*).

Alliberament de la falsedat i cerca de la relació: vet aquí els dos ingredients que no poden faltar perquè les nostres paraules i els nostres gestos siguin veritables, autèntics, dignes de confiança. Per discernir la veritat cal distingir què afavoreix la comunió i promou el bé, i què, en canvi, tendeix a aïllar,

dividir i contraposar. La veritat, per tant, no s'assoleix realment quan s'imposa com quelcom extrínsec i impersonal; en canvi, brolla de relacions lliures entre les persones, en l'escolta recíproca. A més, mai no es deixa de buscar la veritat, perquè la falsedat sempre està a l'aguait, també quan es diuen coses veritables. Una argumentació impecable pot basar-se en fets innegables, però si es fa servir per ferir una altra persona i desacreditar-la als ulls dels altres, per més justa que sembli, no conté en si la veritat. Pels seus fruits podem distingir la veritat dels enunciats: si susciten polèmica, fomenten divisions, infonen resignació; o si, al contrari, porten a la reflexió conscient i madura, al diàleg constructiu, a una laboriositat profitosa.

4. La pau és la veritable notícia

El millor antídoto contra les falsedats no són les estratègies, sinó les persones, persones que, lliures de la cobdícia, estan disposades a escoltar, i permeten que la veritat emergeixi a través de la fatiga d'un diàleg sincer; persones que, atretes pel bé, es responsabilitzen en l'ús del llenguatge. Si el camí per evitar l'expansió de la desinformació és la responsabilitat, qui té un compromís especial és qui pel seu ofici té la responsabilitat d'informar, és a dir: el periodista, *custodi de les notícies*. Aquest, en el món contemporani, no fa només una feina, sinó una missió pròpia i veritable. Té la tasca, en el frenesí de les notícies i el remolí de les primícies, de recordar que al centre de la notícia no hi ha la velocitat per donar-la ni l'impacte sobre les xifres d'audiència, sinó *les persones*. Informar és formar, és involucrar-se en la vida de les persones. Per això la verificació de les fonts i la custòdia de la

comunicació són processos propis i veritables de desenvolupament del bé que generen confiança i obren camins de comunió i de pau.

Per tant, vull dirigir una crida a promoure un *periodisme de pau*, sense entendre amb aquesta expressió un periodisme «bonista» que negui l'existència de problemes greus i assumeixi tons embafadors. Em refereixo, al contrari, a un periodisme sense fingiments, hostil a les falsedats, als eslògans efectistes i a les declaracions altisonants; un periodisme fet per persones per a persones, i que s'entén com a servei per a tothom, especialment per als que no tenen veu —que són la majoria en el món—; un periodisme que no cremi les notícies, sinó que s'esforci per buscar les causes reals dels conflictes, per afavorir la comprensió de les seves arrels i superar-los a través de la posada en marxa de processos virtuoses; un

periodisme entossudit a indicar solucions alternatives a l'escalada del clamor i de la violència verbal.

Per això, inspirant-nos en una oració franciscana, ens podríem dirigir a la Veritat en persona de la manera següent:

Senyor, fes-nos instruments de la teva pau.

Fes-nos reconèixer el mal que s'insinua en una comunicació que no crea comunió.

Fes-nos capaços de treure el verí dels nostres judicis.

Ajuda'ns a parlar dels altres com de germans i germanes.

Tu ets fidel i digne de confiança; fes que les nostres paraules siguin llavors de bé per al món:

on hi ha soroll, fes que practiquem l'escolta;

on hi ha confusió, fes que inspirem harmonia;

on hi ha ambigüitat, fes que portem claredat;

on hi ha exclusió, fes que portem el compartir;

on hi ha sensacionalisme, fes que utilitzem la sobrietat;

on hi ha superficialitat, fes que plantegem interrogants veritables;

on hi ha prejudici, fes que susciteu confiança;

on hi ha agressivitat, fes que portem respecte;

on hi ha falsedat, fes que portem veritat.

Amén.

Francesc

Traducció pròpia al català del text de News.va. Aquest text es va publicar per primera vegada el 27 de gener de 2018.

pdf | document generat
automàticament des de [https://
opusdei.org/ca-ad/article/papa-francesc-
missatge-jornada-mundial-de-les-
comunicacions-socials-2018/](https://opusdei.org/ca-ad/article/papa-francesc-missatge-jornada-mundial-de-les-comunicacions-socials-2018/)
(11/04/2025)